

սոճւոյ կարճաբերձ անտառներու միջէն, ելլելով 890 ոտք բարձր Հերէկէ վեր, եւ աստիճանաբար իջնալով Նիկասրի գաղտին եզրը: Հոս գետին վրայ ազուած է հին քարէ կամուրջ մը՝ ճիշդ կրճի բերնին վրայ, երեք-բաւորք տամ հեռու Հէրկումբէ (Herkumbé - Հեր-կումպէտ.) շէնին արեւելակողմը, որ հարաւային ափին վրան է, եւ հանդիպակց կողման Բուշ-էօք գիւղէն քիչ մ'անդին: Կամուրջն եօթը կատար ունի՝ հանգչած կամարամայրներու վրայ, որոնք զօրացուած ամրացուած են եռանկիւնաձեւ յենարան-որմուրով², եւ հարաւակողմը՝ ցամաքորմ մը: Հոսանքին ուղղութիւնն դէպ ի աջ ափն է, եւ հետեւաբար այս կողման կամարներն աւելի պէտք ունեցած են նորոգութեան: Հարաւային ափին առաջին ցած կլոր կամարը, որուն երեսը դարձաբերած է ընտիր՝ անհարթ-կոփուած վիմաբարերով, եւ ետեւը շինուած է աւելի մանրորակ ուղղանկիւն քարերով, անշուշտ կը ներկայացնէ նախնական Հռոմէական շինուածք: Երկրորդ կամարը շինուած է աւելի միտադին քարերով, որոնք աւելի ողորկ կոփուած են, մէջտեղը վիմաբարերէն քանի մը հասարակացած թողուած: Կնայացալ կամարները (որոնք՝ ի բաց աւելալ մին՝ ամենքն ալ սրածայր են), շատ աւելի ուշ տամանակի են աղքատ շինուած ողորկութեան քարէ են, մեծաւ մասամբ կազմուած բլլալով փոքր քարերէ՝ շաղկաւով իրարու կցուած, թէպէտ եւ հին առաջներ ալ դործածուած են: Յատկապէս վերջին կամարը կառուցուած է խառնակ ամեն տեսակ քարերով, որոնց մէկ մասը ատաղձի եւ կոփման արուեստի կողմանէ երկրորդ կամարին քարերուն հետ նոյն է: Այս կամարներու մէկուն հիմանց վրայ Համիլդըն Յունական արձանագրութիւնն մը գտած էր³, որ այժմ Բուշ-քիւյ կը գտնուի: Կամրջին լուսանկարը՝ զոր առինք, գծախոսաբար յայտնուած չէր:

Ասկէ մինչեւ Նիկասր ճամբան կ'անցնի տափարակ խոտաշատ գետեզերքէն՝ մէկ տամ եւ յիսուն վայրկեան տեսողութեամբ, աստիճանաբար ելլելով դէպ ի այն կողմնակի հովտին բերանը, որուն մէջ կ'իյնայ քաղաքը: Հերէկէ եղած ամբողջ հեռավորութիւնն է 22՝27 մղոն: Նիկասրի մէջ գտանք Կոստանդինուս մէկ նոր մշտնադարը (թ. 456), որ հիմայ գործածուած է իւր խարխիւ Պր. Կիւկիւլեանի տան ծեմէկայ (veranda) մէկ սիւնամայրով վեր բռնելու, եւ որ վերաբերելու է այն երեք ճամբաներէն մէկուն՝ որոնք քաղաքս իրարու կը հանդիպին: Յետոյ այցելելոյնց եւ լուսանկարեցինք միջնաբերդը, որ կը պսակէ հիւսիսակողմէն եզրը խիտ կղզեացեալ ժայռաբուր, եւ գեղեցիկ անապան մը կ'ընծայէ քաղաքին ու գաղ-

տին վրայ: (Պտկ.) : Իսկ մեր վերադարձին կրցանք բուն քաղաքին ալ մէկ լուսանկարն առնուլ (Պտկ.) : Ճամբայ ելլելէ յառաջ՝ զննելու գայինք գեղեցկաշէն հին մզկիթ մը (որ յետոյ ամենաբարբարոս ոճով զարդարանաց վերանորոգութիւն մը կրած է), եւ գտանք մզկիթին մէջ երկու հետաքրքրական պղնձէ հին բազմաստեղն աշտանակներ, դուռագուած արծաթով եւ զարդարուած տեսարաններով՝ զորոնք այսպէս մեկնել կարծեցիք թէ բլլան: Աստուածածին եւ Յիսուս Մանուկ, Ս. Գեորգ (կամ աւելի՛ Ս. Թեոփորոս) եւ Վիշապ, եւ այլն:

(Հարունիքի)

Հ. Յ. Յ.

ՅՈՍԱՐԱԳԻՑԱԿԱՆ

ՅՈՍԱՐԱՐՈՐՆ ՈՐՆ ՈՐՈՇԱԼՈՐԻ ԳԻՐԻՐԻՆ ԵՂՆԵՆԿ ՄԸ

Առանձնական նամակ մը պատճառ կ'ըլլայ, որ այս կարճ յօդուածով ընդհանրութեան առջեւ դնենք մեթոդ մը, որով 5 վայրկեանի մէջ կարելի կ'ըլլայ՝ շատ գիւրին եղանակաւ մը, որոշել ուղուած տարւոյն զատկը, եթէ ըստ Հիւ, եւ եթէ ըստ Նօր տոմարի:

Նոր չէ մեթոդը, վասն զի հնարուած է գերմանացի գիտնական աստղագետ Հիւ, Ֆրիդրիխ Գաուս (Gauss) ծն. 1777, Ապրիլ 30ին եւ մահանաւ 1855, Փետր. 23ին: Բազմահատոր եւ կարեւոր երկասիրութիւններ գրած է Գաուս եւ անմահացուցած է իւր անունը տոմարագիտութեամբ զբաղողներու համար: Տոմարագիտութիւնն որ բազմակնձիւ ու խրթին արուեստ մը կ'ենթադրուի, պարզ նիթական աշխատութիւն մըն է շնորհիւ Գաուսի, բաւական է որ տոմարագիրը գիտնայ զատկի օրւան թուականը գտնել:

Պարզատոմարներ եւ տարեգրական տախտակներ մինչեւ 2—3000 եւ աւելի տարիներու զատկը կանխաւ որոշած են. բայց կ'ուզենք մեզի եղած հարցումն այնպէս դիւրմբանել եղանակաւ բացատրել, որ մեր ընթերցողներն ինքնին կարենան իրենք իրենց տոմարագետի անունը շնորհել:

րին է եւ (ինչպէս ըստեցաւ մեզի) առեւտրական կառայ երթիւ եկուի թեան համար անգործածելի:

1 Յեւ վարձ § 32:

2 Նման են յենարան-որմուրուն Մադնուպուրայ կամրջին (վարձ § 33) եւ այն կամրջին, զոր Յուստինուս շինած է Սերերիս գետոյն վրայ ի Սիւկէտն՝ որուն պատկերը անս JHS, (1899), p. 67:

3 CIG, 4186 — Թ. 336, վարձ:

1 Յեւ Համիլդըն, Ա. էջ 346. Wilson, Handbook of Asia Minor, p. 45.

2 Այս աշտանակները Սերասաթ փոխադրուած են, եւ Պ. Պուլույ կայսերական թանգարանը պահպանած է դասերը: — Ծն. Փ. Կ. 1]

1852ի մեր տպարանը տպուած՝ «Տարւոյն չորս եղանակները» գիրքը (աշխատասիրութիւն Հ. Սամուէլ Գաթրճեանի) 349 էջին վրայ մանրամասն կը ներկայացնէ այս մեթոդը, բայց մենք աւելի եւս պարզել կ'ուզենք եւ այս մեթոդին՝ ուրիշ ձեւ մը տալ:

Գառու թուաբանական խրթին գործողութիւններու շնորհիւ ըրած է այս գիւտը, մենք միայն իւր եզրակացութիւնները պիտի գործածենք: Կ'ուզենք, որ. աղ. 1910 (այսինքն այս ներկայ տարւոյն) գատիկը գտնել (ըստ նոր տոմարի):

ա) Առաջին գործողութիւն.

Կը բաժնենք 1910՝ 19ով = մնացորդ՝ (՛ւ քաներորդը) 10,
կը նշանակենք. այսպէս . . . $u = 10$

Կը բաժնենք 1910՝ 4ով = մնացորդ՝ 2, կը գրենք . . . $r = 2$
Կը բաժնենք 1910՝ 7ով = մնացորդ՝ 6, կը գրենք . . . $q = 6$

Այսպէս 1910ը երեք անգամ բաժնելէն ետքը մնացորդները նշանակեցինք՝ Առաջին մնացորդ = 10
 $r = 2$
 $q = 6$

բ) Երկրորդ գործողութիւն:

Ա. մնացորդը՝ այսինքն՝ 10ը, կը բազմապատկենք 19ով, որով կ'ունենանք 190, վրան կը յաւելունք 24 թիւը (ետքէն պիտի մեկնենք) եւ կ'ունենանք 214. այս թիւը կը բաժնենք՝ 30ով եւ կ'ունենանք ԳՆԱՅՈՐԴ՝ 4. զոր կը նշանակենք իբր (չորրորդ մնացորդ) . . . $r = 4$

գ) Երրորդ գործողութիւն.

Բ. մնաց. 2՝ կ'առն. 2անգամ, ուր. $2 \times 2 = 4$
Գ. " 6՝ " 4 " " $6 \times 4 = 24$
Դ. " 4՝ " 6 " " $4 \times 6 = 24$

Կ'աւելցնենք այս 3 մնացորդներու գումարին վրայ . . . 5
եւ կ'ունենանք . . . 57

այս 57 թիւը կը բաժնենք 7ով ($57:7 =$) կ'ունենանք մնացորդը 1, զոր կը նշանակենք իբր հինգ. մնաց. . . $b = 1$

դ) Չորրորդ գործողութիւն.

Այս՝ $u = 10$

$r = 2$

$q = 6$

$r = 4$

$b = 1$ Թուերէն՝ Ա. Բ. Գ. մզի

պէտք չեն այլ եւս, կատարեցին իրենց պաշտօնը, կ'առնունք $r = 4$ եւ

$b = 1$

կ'ունենանք գումար . . . 5

այս 5ին վրայ կ'աւելցնենք՝ 22 (ետքէն պիտի մեկնենք) կ'ունենանք 27. ահաւասիկ ըստ նոր տոմարի՝ Զատիկի օրը Մարտ 27. եւ ինչպէս գիտենք այս տարի ըստ նոր տոմարի՝ Զատիկը Մարտ 27ին էր:

Ամիսիցներ գործողութիւններն եւ գտնենք (ըստ նոր տոմարի) 1911 տարւոյն Զատիկը.

ա. գործ.՝ 1911:19 = մնացորդ (Ո՛2 քաներորդ) $u = 11$
1911: 4 = " . . . $r = 3$
1911: 7 = " . . . $q = 0$
Բ. " $19 \times 11 + 24:30 =$ մնացորդ . . . $r = 23$
Գ. " $3 \times 2 + 0 \times 4 + 23 \times 6 + 5:7 =$ մնաց. $b = 2$
Դ. " $22 + 23 + 2 = 47 - 31 = 16$. ուրեմն 1911 տարւոյ Զատիկն ըստ նոր տոմարի Ապրիլ 16ին է:

Հին տոմարի գատիկը գտնելու համար Նոյն գործողութիւնները կ'ընենք, միայն ք գործողութեան մէջ փոխանակ 24ի՝ կ'աւելցնենք 15, իսկ է գործողութեան մէջ՝ փոխանակ 5ի՝ կ'աւելցնենք 6.

Ուրեմն այս հրահանգներով՝ գտնենք (ըստ հին տոմարի) 1910 տարւոյ գատիկը.

ա. 1910:19 = . . . $u = 10$
1910: 4 = . . . $r = 2$
1910: 7 = . . . $q = 6$

բ. $19 \times 10 + 15:30 =$ . . . $r = 24$

գ. $2 \times 2 + 6 \times 4 + 24 \times 6 + 6:7 = b = 3$

դ. $22 + 24 + 3 = 49$ (— Մարտ 31) ուրեմն 1910 ըստ հին տոմարի Զատիկը՝ Ապրիլ 18ին է: Տպուած օրացոյցները կրնան վկայել:

Անտարակաշայ 1911 տարւոյ օրացոյցը տեսած պիտի ըլլայ ընթերցողը, մեծ հաճոյք պիտի պատճառէ իրեն՝ այս յօդուածին տող առ տող հետեւելով, աւսփնկայ տարւոյն Զատիկը ըստ հին տոմարի գտնելը, ուրեմն՝

ա. 1911:19 = . . . $u = 11$
1911: 4 = . . . $r = 3$
1911: 7 = . . . $q = 0$

բ. $19 \times 11 + 15 : 30 = . . . \quad \Gamma = 14$
 Ժ. $3 \times 2 + 0 \times 4 + 14 \times 6 + 6 : 7 = \text{Ե} = 5$
 Գ. $22 + 14 + 5 = 41$ (— 31 Մարտ) =
 10 Ապրիլ. ուրեմն գալ տարի ըստ Հին
 տոմարի Ջատիկը պիտի գայ Ապրիլ 10ին:

Այլ միայն մեկնել միայն 24 թիւը (զոր
 աւելցուցինք բ. գործողութեան ատեն նոր տո-
 մարի համար) եւ 15 թիւը (Հին տոմարի հա-
 մար) նոյնպէս 5 (նոր տոմարի համար) եւ
 6 (Հին տոմարի համար). եւ 22 թիւը (զոր
 աւելցուցինք Գ. գործողութեան մէջ.)

Գառուտի խրթին հաշիւներէն վերջին
 22 թիւը միշտ անփոփոխ պիտի աւելցուի Գ.
 գործողութեան մէջ, իսկ $24 = 15$ զոր կը նշա-
 նակենք Ս եւ $5 = 6$ զոր կը նշանակենք՝ Ը դարե
 դար կը փոխուի այսպէս:

1582 մինչեւ 1699 նոր տոմարի Հիւն.	22 եւ 2 պիտի աւելցուի
1700 " 1799 " " "	23 " 3 " "
1800 " 1899 " " "	23 " 4 " "
1900 " 1999 " " "	24 " 5 " "
2000 " 2099 " " "	24 " 6 " "
2100 " 2199 " " "	24 " 6 " "
2200 " 2299 " " "	25 " 0 " "
2300 " 2399 " " "	26 " 1 " "
2400 " 2499 " " "	25 " 1 " " եւն

Իսկ հին տոմարի համար միշտ 15 եւ 6
 թուերը:

Երբ Գ գործողութեան գումարը 31ը
 չ'անցնիր, գտած թիւը կ'ըլլայ Մարտ ամսոյ
 մէջ Ջատիկի օրը ցոյց տուող: Մարտ 22է յառաջ
 Ջատիկ չի գար երբեք: Իսկ երբ գումարը՝ 31ը
 կ'անցնի, օր. ենթագրենք 35 այն ատեն 31 կը
 հանենք գումարէն եւ մնացածը ցոյց կու տայ
 Ապրիլ ամսոյ մէջ կատարուելիք Ջատիկը: Ապրիլ
 25էն ուշ Ջատիկ չի գար:

ԱՆՏԱՆԻՔԻ ՎԵՐՆԱԿԱՆ ԲՈՒՆՆԵՐԸ

1. (տարեթիւը):	$19 =$	Մնացորդ	Ա =
2. " :	$4 =$	"	Բ =
3. " :	$7 =$	"	Ն =
4. Ա $\times 19 +$ Ս :	$30 =$	"	Դ =
5. Բ $\times 2 +$ Գ $\times 4 +$ Դ $\times 6 +$ Ը :	$7 =$	Ե =	
22 + Դ + Ե = Մարտ կամ Ապրիլ:			

Այս գիւրին հաշուով կը գտնենք անցեալ
 դարերու եւ տարիներու մէջ որեւէ թուականին
 բնչ օրը ԸՆԿԱՐՈՒ:

Այս սողներս գորոշն ուղեց հետաքրքրու-
 թեան համար իմանալ թէ շարթուսն որ օրը

մնած է, եւ 1864 տարւոյ Ապրիլ 4ը գտաւ
 Շաբաթ: Քանի որ Ջատիկը գտնելն այդպէս
 գիւրին է ամէն մարդ կրնայ տոմար եւ օրացոյց
 կազմել: Փորձելը զուարճիկ է:

Հ. Գ. ՄԱՆԻՔԻՆԻՆ

Ս Ա Յ Ե Ն Ա Ռ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

A. ADOSSIDÈS, Arméniens et Jeunes turcs. Les
 massacres de Cilicie. Հայեր ու Երիտասարդ Թուրքեր,
 Կիւիկիոյ ջորքերը: Paris. P. V. Stock, Éditeur, 1910.
 էջ՝ 142. 8°, Գին՝ ֆր. 2-50.

“Հայերու մի հաւատարմ, Հայերը կը չափա-
 զանցեն, եղած դժբախտութիւնները կարծումս չի
 չափ մեծ չեն... Այս չէր երկու տարիէ, մա-
 նաւանդ թէ 15 տարիներէ ի վեր՝ այն պէնքը, որ՝
 երբեմն պաշտօնական եւ երբեմն կիսապաշտօնա-
 պէս՝ եւ միշտ հայոց նկատմամբ խլրտում առաւ
 մարդկեղէն՝ որո՞ր գթութեան հոտանքը կ'անցնե-
 լու համար, կը գործածուէր թուրք կառավարու-
 թեան կողմանէ: Հայեր կը գուշին, կը գրէին, կը
 գիւթին, Եւրոպա՝ աւելի պաշտօնական գրութիւն-
 ներու — կամ աւելի ճիշդ՝ մաքրիւնական պա-
 տիպատ խոսքերու — կը հետեւէր:

Այս բնական երեւութիւն առջեւ միշտ ու-
 թախութեամբ կ'աղաչուէինք՝ նոյն իսկ հարիւրին
 մէկը գուժող՝ օտարալեզու հրատարակութիւն-
 ները, որովհետեւ գոնէ՝ զինուորական կցորդներ, ո՞
 քաղաքական անձնաւորութիւններ, չէին կրնար՝
 ձեռնածու աճապարութեամբ մը վայրկեանական
 ստորակի լպրծօրէն՝ իրենց օճէքէն բռնել ուղղ
 հասարակաց դատաստանի երկաթի ձեռքերէն:
 Բայց որչափ հազուագիւտ են այնպիսի հրատարա-
 կութիւններ. եթէ գերմանական ու զաղղիական
 քանի մը լուկան ու դրամահաւար՝ — իրենց
 նպատակին համար կ'ենթադրուի — ամսական
 կամ երկշաբաթական լրագիրներն ի բաց առ-
 նուէր: Բայց անգեակ ըլլալով՝ օտարալեզու ան-
 կողմնակալ, ճշգրտապատում հրատարակութեանց
 ուժեղ ազդեցութեան, 2 ամիս յառաջ՝ “Հանդիսի”
 մէջ (տ. Մարտ թիւ, էջ 67) կը յորդորէինք Պապի-
 կեան հրատարակչական տունը, որ իրագործէր այն
 մեծ սկզբնական դադափաբը զոր ունեցած էր Պր.
 Ս. Պարթեւեան՝ իւր հայերէն գեղեցիկ գիրը՝
 գաղղիներէն ալ հրատարակելու:

Չենք գիտեր թէ այս կողմանէ մեր փափաքն
 ու առաջարկութիւնն ինչպիսի գործնական ընդու-
 նելութիւն մը պիտի գտնէ: Սակայն մինչ այս մինչ
 այն, գրասեղանիս վրայ եկաւ հանդէսի Պր. Ադո-
 սիդէս իւր 142 էջ հատորիկով: Գործնականի
 վերածուած դադափաբական մտապատկեր մը եթէ
 անտարբեր կրնայ թողուլ այս մտապատկերն ու-
 նեցող անհատը, այն ատեն միայն պիտի կարե-